

5

Globalny kryzys gospodarczy pierwszej dekady XXI wieku

Niniejszy rozdział odnosi się bezpośrednio do zjawiska globalnego kryzysu gospodarczego, który można było zaobserwować w drugiej połowie pierwszej dekady XXI wieku. W związku z tym stanowi on łącznik wobec tematyki przedstawianej w rozdziałach 1.–3. oraz problematyki badawczej podejmowanej w części empirycznej monografii z rozdziałów 6.–7. i 9.–11. Realizowanym tutaj celem jest określenie okresu występowania globalnego kryzysu gospodarczego, jego genezy oraz zasygnalizowanie różnorodności podejść stosowanych w zakresie analizy tego zjawiska. W rozdziale na podstawie wybranych wskaźników ekonomicznych określono ramy czasowe występowania globalnego kryzysu ekonomicznego z uwzględnieniem gospodarki światowej oraz Unii Europejskiej. Następnie krótko przedstawiono genezę globalnego kryzysu ekonomicznego oraz dokonano przeglądu wybranych badań empirycznych dotyczących mikroekonomicznych przejawów globalnego kryzysu ekonomicznego.

5.1. Ramy czasowe globalnego kryzysu ekonomicznego

Rozpoczęte w końcu pierwszej dekady XXI wieku gwałtowne pogorszenie światowej koniunktury gospodarczej przyciągnęło uwagę polityków, ekonomistów i opinii publicznej. W rezultacie w ostatnim czasie powstało wiele opracowań dotyczących globalnego kryzysu finansowego i ekonomicznego, a w szczególności przyczyn ich powstania (zobacz np.: Allen i Carletti [2010]; Merrouche i Nier [2010]; Szyszka [2011]), wpływu na gospodarki narodowe (zobacz np.:

Ngowi [2010]; Meyn i Kennan [2009]; Yilmaz [2013]) oraz konsekwencji wystąpienia (Allen i Carletti [2010]; Claessens, Kose i Terrones [2010]). Z uwagi na przyjętą w niniejszym opracowaniu definicję kryzysu gospodarczego¹ uzasadnione jest określenie ram czasowych, dla których można mówić o wystąpieniu omawianego zjawiska. W tabeli 5.1. przedstawiono wybrane wskaźniki aktywności ekonomicznej gospodarki światowej oraz Unii Europejskiej w latach 2000–2012. W zestawieniu ujęto zarówno dane nominalne, jak i dynamikę ich zmian w podanym przedziale czasu.

O ile w ujęciu światowym w analizowanym okresie kilkakrotnie widoczne było spowolnienie gospodarcze², o tyle o wystąpieniu globalnego kryzysu ekonomicznego, zgodnie z przyjętą w opracowaniu definicją, można mówić wyłącznie dla 2009 roku. W roku tym miało miejsce zmniejszenie wartości realnego PKB, zmniejszenie wartości eksportu dóbr i usług oraz wzrost stopy bezrobocia. Warto podkreślić, że globalny kryzys gospodarczy z 2009 roku został poprzedzony istotnym spowolnieniem gospodarczym widocznym w 2008 roku. To właśnie w roku 2008 miało miejsce znaczące obniżenie wartości kapitalizacji światowych spółek notowanych na giełdzie³ oraz ograniczenie tempa wzrostu wartości PKB i eksportu dóbr i usług. W 2010 roku wartości światowego PKB oraz eksportu dóbr i usług przewyższały te osiągnięte w 2008 roku. Jednocześnie stopa bezrobocia oraz wartość kapitalizacji spółek giełdowych nawet w 2012 roku osiągnęły gorsze wyniki niż w 2007 roku. Dodatkowo, ponieważ dane dotyczące gospodarki światowej stanowią zagregowane wartości wskaźników dla poszczególnych gospodarek narodowych, w określonych krajach kryzys gospodarczy mógł trwać dłużej lub nie wystąpić w ogóle. Dlatego też określenie ram czasowych występowania kryzysów gospodarczych w poszczególnych krajach wymaga bardziej szczegółowej analizy⁴.

Jak wspomniano w podrozdziale 2.1.2., jednym z kanałów transmisji zakłóceń koniunktury gospodarczej jest międzynarodowy rynek towarów i usług. Stąd też Polska, między innymi z uwagi na znaczącą koncentrację handlu międzynarodowego w obrębie Unii Europejskiej⁵, jest silnie podatna na sytuację gospodarczą w obrębie krajów członkowskich tej organizacji. Z tej perspektywy wartościowe wydaje się określenie ram czasowych kryzysu gospodarczego, o wystąpieniu którego można mówić w obrębie Unii Europejskiej.

¹ Przyjęto, że kryzys gospodarczy oznacza minimum roczny okres spadku wartości realnego PKB i innych wskaźników koniunktury gospodarczej dla rozliczenia w ujęciu rocznym. Szerzej zobacz podrozdział 2.1.1.

² W opracowaniu przyjęto, że spowolnienie gospodarcze oznacza zmniejszenie tempa wzrostu PKB. Szerzej zobacz podrozdział 2.1.1.

³ Wyniki badań empirycznych wskazują, że znaczące pogorszenie wskaźników giełdowych może z pewnym wyprzedzeniem sygnalizować pogorszenie strony realnej gospodarki (zobacz np. Comincioli [1995]; Hawksworth i Teh [2013]).

⁴ Szerzej zobacz rozdziały 6. i 7.

⁵ Szerzej zobacz np. Dzikowska, Gorynia, Trąpczyński [2014].

Tabela 5.1. Wybrane wskaźniki aktywności ekonomicznej w latach 2000–2012

Wskaźnik	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Wartość PKB na świecie [mld 2005 USD, ceny stałe]</i>	40871,61	41621,37	42489,00	43662,16	45472,65	47104,25	49029,32	50961,98	51703,44	50636,08	52701,46	54202,10	55425,40
<i>Dynamika zmian wartości PKB na świecie</i>	4,27%	1,83%	2,08%	2,76%	4,15%	3,59%	4,09%	3,94%	1,45%	-2,06%	4,08%	2,85%	2,26%
<i>Wartość PKB UE [mld 2005 USD, ceny stałe]</i>	13042,87	13334,46	13514,54	13694,49	14040,54	14334,86	14814,34	15271,08	15339,81	14666,19	14973,31	15241,06	15174,64
<i>Dynamika zmian wartości PKB UE</i>	3,89%	2,24%	1,35%	1,33%	2,53%	2,10%	3,34%	3,08%	0,45%	-4,39%	2,09%	1,79%	-0,44%
<i>Wartość eksportu dóbr i usług na świecie [mld 2005 USD, ceny stałe]</i>	9892,06	9962,23	10332,82	10824,48	111973,33	12895,62	14258,89	15404,39	15913,00	14248,85	16162,23	17258,62	17813,90
<i>Dynamika zmian wartości eksportu dóbr i usług na świecie [rok do roku]</i>	12,33%	0,71%	3,72%	4,76%	10,61%	7,70%	10,57%	8,03%	3,30%	-10,46%	13,43%	6,78%	3,22%
<i>Wartość eksportu dóbr i usług UE [mld 2005 USD, ceny stałe]</i>	4098,12	4243,43	4342,09	4421,35	4781,58	5070,70	5553,12	5897,41	5980,80	5267,82	5826,42	6210,61	6350,90
<i>Dynamika zmian wartości eksportu dóbr i usług UE [rok do roku]</i>	12,80%	3,55%	2,33%	1,83%	8,15%	6,05%	9,51%	6,20%	1,41%	-11,92%	10,60%	6,59%	2,26%

<i>Kapitalizacja spółek giełdowych na świecie [mld USD, ceny bieżące]</i>	48806,42	27906,27	23509,27	32036,19	38112,91	43209,74	53317,50	64471,81	34871,85	47380,72	54164,79	46499,12	53163,89
<i>Dynamika zmian wartości kapitalizacji spółek giełdowych na świecie [rok do roku]</i>		-13,30%	-15,76%	36,27%	18,97%	13,37%	23,39%	20,92%	-45,91%	35,87%	14,32%	-14,15%	14,33%
<i>Kapitalizacja spółek giełdowych UE [mld USD, ceny bieżące]</i>	7628,80	6869,37	5705,07	7932,71	9462,00	10211,59	13574,44	15697,71	7609,06	9880,21	10556,06	9360,26	10399,55
<i>Dynamika zmian wartości kapitalizacji spółek giełdowych UE [rok do roku]</i>		-19,27%	-16,95%	39,05%	19,28%	7,92%	32,93%	15,64%	-51,53%	29,85%	6,84%	-11,33%	11,10%
<i>Bezrobocie na świecie [udział w sile roboczej, estymacje Międzynarodowej Organizacji Pracy]</i>	6,36%	6,36%	6,49%	6,45%	6,31%	6,16%	5,90%	5,48%	5,69%	6,26%	6,11%	6,00%	6,00%
<i>Wartość zmian w zakresie bezrobocia na świecie [rok do roku]</i>		0,00%	0,13%	-0,04%	-0,14%	-0,15%	-0,26%	-0,42%	0,21%	0,56%	-0,14%	-0,12%	0,00%
<i>Bezrobocie w UE [udział w sile roboczej, estymacje Międzynarodowej Organizacji Pracy]</i>	9,21%	8,66%	9,05%	9,02%	9,17%	8,94%	8,22%	7,18%	6,97%	8,96%	9,64%	9,61%	10,51%
<i>Wartość zmian w zakresie bezrobocia w UE [rok do roku]</i>		-0,55%	0,38%	-0,02%	0,15%	-0,24%	-0,71%	-1,05%	-0,20%	1,98%	0,68%	-0,02%	0,90%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych World Development Indicators [dostęp: marzec 2016].

Przede wszystkim warto podkreślić, że pogorszenie wskaźników aktywności gospodarczej, które w ujęciu globalnym miało miejsce w 2009 roku, jest silniej widoczne dla Unii Europejskiej, niż miało to miejsce w wypadku danych światowych. Dynamika pogorszenia wskaźników Unii Europejskiej była wyższa dla wszystkich analizowanych zmiennych i wskazywała na wystąpienie regionalnego kryzysu gospodarczego. Podobnie jak w ujęciu globalnym kryzys poprzedzony był pogorszeniem koniunktury gospodarczej już w 2008 roku, przy czym relatywne osłabienie aktywności gospodarczej w Unii Europejskiej po raz kolejny było silniejsze, niż miało to miejsce w wypadku danych dotyczących gospodarki światowej. Dodatkowo wzrost stopy bezrobocia w ramach Unii Europejskiej utrzymywał się w latach 2009–2010 i w roku 2012, w 2011 roku w stosunku do 2010 roku miało miejsce (ponownie po roku 2008) zmniejszenie wartości kapitalizacji spółek giełdowych, a w 2012 roku nastąpiło zmniejszenie wartości PKB w stosunku do roku poprzedniego. Ponadto do 2012 roku włącznie PKB Unii Europejskiej było niższe od wartości osiągniętej w 2008 roku, a wartość kapitalizacji spółek giełdowych nie wróciła do poziomu z 2007 roku. Z kolei wartość eksportu dóbr i usług dopiero w 2011 roku przekroczyła wielkość osiągniętą w 2008 roku. Powyższe informacje wskazują, że Unia Europejska została szczególnie dotknięta pogorszeniem koniunktury w trakcie trwania globalnego kryzysu gospodarczego i miała większe trudności z wyjściem z niego. Niemniej jednak, podobnie jak w wypadku danych światowych, z uwagi na wykorzystanie zagregowanych wartości wskaźników dla poszczególnych gospodarek narodowych, w określonych krajach członkowskich Unii Europejskiej kryzys gospodarczy mógł trwać dłużej lub nie wystąpić w ogóle, a określenie ram czasowych występowania kryzysów gospodarczych w poszczególnych krajach wymaga bardziej szczegółowej analizy⁶.

5.2. Geneza globalnego kryzysu gospodarczego

Wspomniana w podrozdziale 2.2. znacząca rola gospodarki Stanów Zjednoczonych Ameryki na świecie oraz jej liczne powiązania z innymi gospodarkami narodowymi ze szczególną siłą uwidoczniły się w trakcie globalnego kryzysu finansowego z lat 2008–2010. Źródłem jego powstania można upatrywać w nadmiernie liberalnej polityce monetarnej USA po pęknięciu tzw. bańki internetowej w 2001 roku [Zelek 2011b, s. 39]. W połączeniu z liberalizacją przepisów regulujących ochronę instytucji finansowych przed ryzykiem kredytowym przyczyniła się ona do niespotykanej ekspansji kredytowej, w tym kredytobiorców o niskiej wiarygodności kredytowej [Zioło 2011, s. 13]. Jednocześnie okres długo utrzymywanych, niskich, realnych stóp procentowych zachęcał instytucje finansowe do

⁶ Szerzej zobacz rozdziały 6. i 7.

poszukiwania stosunkowo wysokich nominalnych stóp zwrotu z inwestycji [NBP 2009a], w tym w postaci instrumentów finansowych o podwyższonym poziomie ryzyka⁷ [Rymarczyk 2010, s. 17–19]. Intensywna ekspansja kredytowa w krajach rozwiniętych była możliwa również ze względu na przyspieszający w ostatniej dekadzie proces włączania się gospodarek wschodzących (w tym w szczególności Chin) do gospodarki światowej [NBP 2009a].

Wymienione powyżej czynniki przyczyniły się do powstania globalnej nierównowagi na rynku finansowym. Wobec objawów przegrzania amerykańskiej gospodarki stopy procentowe zostały podniesione, zmniejszając atrakcyjność inwestowania w nieruchomości i przyczyniając się do gwałtownego załamania cen na rynku nieruchomości, a zarazem pogarszając sytuację płatniczą kredytobiorców. Jednocześnie banki korzystające z wysokiego stopnia dźwigni finansowej w momencie pojawienia się trudności z odnowieniem finansowania krótkoterminowego oraz pozyskaniem nowych źródeł finansowania zostały zmuszone do obniżenia zadłużenia [NBP 2009a, s. 8]. Oznacza to, że wycofały one środki zaangażowane w niektóre inwestycje w celu pozyskania płynności na spłatę zapadających zobowiązań. Efektem tego był gwałtowny odpływ kapitału z wielu rynków, w tym rynków wschodzących, oraz spadek cen aktywów. Wspomniany wcześniej wysoki stopień dźwigni finansowej sprawiał, że nawet niewielka utrata wartości aktywów powodowała problemy z wypłacalnością wielu instytucji finansowych. W związku z upadłością kilku ważnych banków, a także rosnącego ryzyka upadłości kolejnych, na rynku międzybankowym wystąpił poważny kryzys zaufania.

Kryzys sfery finansowej skutkowałam załamaniem w sferze gospodarki realnej, uwidaczniając się w ograniczeniu wydatków konsumenckich, spadku aktywności w sektorach powiązanych z nieruchomościami (w szczególności w budownictwie), jak również wzroście zadłużenia gospodarek narodowych dążących do uniezależnienia od prywatnego kapitału. W stosunkowo krótkim czasie kryzys gospodarczy został uznany za najsilniejsze pogorszenie koniunktury gospodarczej na świecie od lat 30. XX wieku. Jednocześnie siła jego oddziaływania nie była jednakowa dla wszystkich gospodarek narodowych. Choć w 2009 roku ponad 40% przedsiębiorstw z USA i krajów UE-15 rozważało ograniczenie zagranicznych inwestycji bezpośrednich z powodu kryzysu, wśród przedsiębiorstw z Europy Środkowej i Wschodniej, a także Ameryki Łacińskiej podobną intencję deklarowało mniej niż 20% przedsiębiorstw [UNCTAD 2009, s. 14]. Ponadto wyniki niektórych badań wykazują, że nowe kraje członkowskie UE, mimo negatywnego

⁷ Wśród przyczyn wystąpienia globalnego kryzysu ekonomicznego wskazuje się także czynniki o charakterze mikroekonomicznym, dotyczące instytucji finansowych. Najważniejsze z nich to wadliwa struktura bodźców konsumentów usług finansowych, instytucji je oferujących i zatrudnianych przez nich pracowników, błędy w technikach pomiaru i wyceny ryzyka oraz w zarządzaniu nim, niewłaściwa struktura nadzoru właścicielskiego, a także niedoskonałości systemu regulacyjnego (łącznie z polityką nadzorczą) [NBP 2009a, s. 6–7].

oddziaływania globalnego kryzysu gospodarczego, stanowiły atrakcyjną lokalizację inwestycji zagranicznych w niektórych branżach, szczególnie w zakresie outsourcingu wybranych procesów biznesowych [Filippov i Kalotay 2011, s. 321]⁸.

5.3. Przegląd badań dotyczących mikroekonomicznych przejawów globalnego kryzysu gospodarczego

W odniesieniu do treści podrozdziału 2.1.3. dotyczącego przejawów występowania kryzysów gospodarczych warto zauważyć, że o ile możliwe jest określenie występowania zjawiska globalnego kryzysu gospodarczego przy wykorzystaniu podstawowych wskaźników ekonomicznych, o tyle bardzo trudne bądź wręcz niemożliwe byłoby zbadanie tego zjawiska z perspektywy globalnej z uwzględnieniem szczegółowych aspektów wszystkich gospodarek narodowych, branż i przedsiębiorstw. Określenie wpływu danego kryzysu gospodarczego na konkretne firmy, branże bądź gospodarki zawsze wymaga przeprowadzenia badań empirycznych w warunkach swoistego naturalnego eksperymentu gospodarczego bądź też wykorzystania danych mu odpowiadających. Ograniczenia w zakresie raportowania przez przedsiębiorstwa szczegółowych informacji gospodarczych znacząco utrudniają przeprowadzenie dokładnej analizy porównawczej. Niemniej jednak w ostatnim czasie powstało stosunkowo wiele publikacji dotyczących aspektów związanych z sytuacją przedsiębiorstw w okresie oddziaływania globalnego kryzysu gospodarczego. W tabeli 5.2. przedstawiono zestawienie wybranych badań empirycznych dotyczących tego zagadnienia⁹. Wskazane badania można podzielić np. z uwagi na obszar przeprowadzonych w nich analiz. I tak wskazać można badania koncentrujące się na działalności obszarów funkcjonalnych przedsiębiorstw, np. logistyki (zobacz np.: Gąsowska [2010]), zakupów (zobacz np.: Allal-Chérif i Maira [2011]), zarządzania zasobami ludzkimi (zobacz np.: HRM Partners [2009]; Kowalewski [2010]; Zagelmeyer i Heckmann [2013]), marketingu (zobacz np.: Caescu i Dumitru [2011]; Lee, Chung i Taylor [2011]) czy zarządzania wiedzą (zobacz np.: Smuda [2011]; Antonioli i in. [2011]). Innym kryterium podziału badań przedstawionych w tabeli 5.2. może być pozycja przedsiębiorstw wobec zjawiska globalnego kryzysu gospodarczego. W ten sposób można wymienić badania dotyczące wpływu globalnego kryzysu gospodarczego na przedsiębiorstwa (zobacz np.: Leszczewska [2010]; Caescu i Dumitru [2011]), reakcji przedsiębiorstw na globalny kryzys gospodarczy i ich działań naprawczych (zobacz np.: KPMG [2009]; Danielak [2010; Kowalewski [2010]; Allal-Chérif i Maira [2011]; Lee, Chung i Taylor [2011]) oraz skuteczności określonych rozwiązań stosowanych

⁸ Zobacz również Kinkel [2012].

⁹ Poniższe badania stanowią uzupełnienie wobec zestawienia przedstawionego w podrozdziale 2.3.

Tabela 5.2. Przegląd wybranych badań empirycznych dotyczących reakcji przedsiębiorstw na globalny kryzys gospodarczy

Badanie	Analizowane aspekty	Okres poddany analizie	Opis próby badawczej	Rodzaj danych*	Wykorzystane wskaźniki	Narzędzia analityczne
Zagelmeyer i Heckmann [2013]	Wpływ elastycznych form pracy/zatrudnienia (w tym m.in. outsourcingu poprzez biura pośrednictwa pracy, samozatrudnienie oraz firmy zewnętrzne) na odporność podmiotów gospodarczych na kryzys.	IV kwartał roku 2008 oraz II kwartał roku 2009	8000 przedsiębiorstw działających w Niemczech.	W	Binarna zmienna określająca wystąpienie wpływu kryzysu na firmę, zmienne binarne dotyczące występowania w ciągu 12 miesięcy przed kryzysem problemów z popytem na produkty, znalezieniem pracowników oraz finansowaniem operacji firmy.	Równanie regresji
Allal-Cherif i Maira [2011]	Przedstawienie wprowadzonych w odpowiedzi na kryzys gospodarczy zmian dotyczących funkcjonowania działów zakupów i współpracy z dostawcami.		12 oddziałów przedsiębiorstw międzynarodowych zlokalizowanych we Francji.	P	Jakościowe dane dotyczące funkcjonowania działu zakupów i oczekiwań względem współpracy dostawców z poszczególnymi przedsiębiorstwami.	Analiza jakościowa metodą ekspercką
Antonioli i in. [2011]	Analiza działań innowacyjnych w okresie przedkryzysowym i w trakcie kryzysu; analiza determinant wyników ekonomicznych przedsiębiorstw w warunkach kryzysu.	2006–2008, 2009	555 firm z sektora produkcyjnego (o wielkości min. 20 pracowników), pochodzących z regionu Emilia-Romania, Włochy.	P	Stożek dostosowania działań innowacyjnych do warunków kryzysu.	Model strukturalny
Caescu i Dumitru [2011]	Wpływ kryzysu gospodarczego na decyzje marketingowe.	2008–2010	27 rumuńskich przedsiębiorstw (brak informacji dotyczących sektorów).	P	Budżet marketingowy, marketingu-mix, cele strategiczne przedsiębiorstw (zmienne nominalne).	Statystyka opisowa
Lee, Chung i Taylor [2011]	Analiza zmian strategii marketingowej w okresie przed kryzysem finansowym i w trakcie jego trwania.	2005–2006, 2007–2008	2480 reklam prasowych amerykańskich przedsiębiorstw z sektora usług finansowych.	W	Rodzaj strategii (informacyjna, emocjonalna), rodzaj argumentacji (jakość usług, innowacyjność, wartość finansowa, wartości różniczne, wartość emocjonalna).	Analiza treści

Danielak [2010]	Analiza wpływu konsekwencji kryzysu gospodarczego dla małych i średnich przedsiębiorstw na kryzys.	2010	120 przedsiębiorstw z województwa lubuskiego, Polska.	P	Reakcje przedsiębiorstwa na kryzys gospodarczy (redukcja kosztów, wstrzymanie inwestycji, redukcja rozmiarów działalności, wycofanie się z niektórych rynków, redukcja zatrudnienia, ograniczenie dostaw, wycofanie niektórych produktów z rynku, tworzenie nieformalnych relacji w celu przetrwania).	Statystyka opisowa
Gąsowska [2010]	Analiza efektów działań i rozwiązań logistycznych w warunkach kryzysu gospodarczego.	2007–2009	37 firm produkcyjnych z północno-wschodniej Polski.	P	Rozwiązania logistyczne.	Statystyka opisowa
Kowalewski [2010]	Identyfikacja i ocena skali zmian w polityce personalnej przedsiębiorstw, w szczególności kultury organizacyjnej.	2007–2009	37 polskich przedsiębiorstw.	P	Kultura organizacyjna, obszary zmian polityki personalnej.	Statystyka opisowa
Leszczewska [2010]	Diagnoza sytuacji ekonomicznej i perspektyw rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.	2009	103 małe i średnie przedsiębiorstwa z województwa podlaskiego, Polska.	P	Zatrudnienie, skala działalności, sposobów ekspansji.	Statystyka opisowa
HRM Partners [2010]	Analiza wpływu kryzysu na praktyki z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi.	2009	70 polskich przedsiębiorstw (b.d. nt. branż i wielkości).	P	Działania z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi (m.in. w zakresie skali i przedmiotowego zakresu redukcji zatrudnienia, wynagrodzeń, rekrutacji i szkoleń).	Statystyka opisowa
Smuda [2011]	Analiza efektywności wykorzystania kapitału intelektualnego w okresie kryzysu.	2007–2009	40 polskich spółek notowanych na NewConnect.	W	Wskaźniki efektywności wykorzystania kapitału własnego, efektywności wykorzystania kapitału własnego, efektywności wykorzystania kapitału strukturalnego, efektywności wykorzystania kapitału intelektualnego.	Statystyka opisowa
KPMG [2009]	Eksploatacja działań racjonalizacyjnych podejmowanych przez polskie przedsiębiorstwa wskutek kryzysu.	2006–2009	70 przedsiębiorstw z Polski (64% dużych i 36% małych).	P	Plany podjęcia redukcji kosztów, jej wysokość i rodzaj, działania w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi, plany optymalizacji kosztów związanych ze zobowiązaniami podatkowymi, stopień realizacji inicjatyw oszczędnościowych, czynniki sukcesu i bariery dla inicjatyw optymalizacyjnych.	Statystyka opisowa

* W – źródła wtórne, P – źródła pierwotne.

Źródło: opracowanie własne.

przez przedsiębiorstwa z uwagi na funkcjonowanie w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego (zobacz np.: Gąsowska [2010]; Smuda [2011]; Zagelmeyer i Heckmann [2013]).

Badania przyjmujące perspektywę mikroekonomiczną oraz koncentrujące się na wpływie globalnego kryzysu gospodarczego na działalność przedsiębiorstw są relatywnie liczne¹⁰. Jednocześnie jednak należy zauważyć, że ich wnioski pozostają fragmentaryczne z uwagi na podejmowanie wybranych, wąskich zagadnień oraz silną sytuacyjność, która uniemożliwia ich uogólnienie na inne konteksty. Ponadto można zaobserwować dominację subiektywnych miar badanych zmiennych, które w szczególności przy zagadnieniach postrzeganych przez respondentów jako problematyczne z punktu widzenia przedsiębiorstwa mogą nie oddawać w pełni rzeczywistego oddziaływania kryzysu. Dodatkowo niewiele badań odnosi wpływ globalnego kryzysu gospodarczego, jak również działania przedsiębiorstwa podejmowane w trakcie jego trwania *explicite* do efektywności ekonomicznej (zobacz np.: Antonioli i in. [2011]). W związku z powyższym oraz w świetle materiałów przedstawionych w rozdziale 4. szczególnie interesujące wydają się badania pozwalające na porównanie determinant szeroko rozumianej pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw w okresie trwania kryzysu oraz po jego wystąpieniu. Niemniej jednak, przynajmniej w polskim kontekście, w obszarze tym występuje luka badawcza.

Podsumowanie

Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI wieku szczególnie dużo uwagi poświęcane jest kwestiom związanym z tempem rozwoju gospodarczego, sposobami obniżenia stopy bezrobocia oraz środkami zapobiegającymi wystąpieniu kryzysu gospodarczego o skali i zasięgu zjawiska, które miało miejsce w pierwszej dekadzie XXI wieku. Choć zgodnie z przyjętą w opracowaniu definicją kryzysu gospodarczego o wystąpieniu globalnego kryzysu gospodarczego możemy mówić wyłącznie w 2009 roku, to w wielu krajach jego skutki były odczuwalne przez kilka kolejnych lat. Mimo że przyczyna jego zaistnienia została już zidentyfikowana jako wystąpienie globalnej nierównowagi na rynku finansowym i wywołany tym kryzys finansowy, wiele kwestii z nim związanych wymaga dalszej analizy. Wśród zidentyfikowanych w powyższym rozdziale luk badawczych można wymienić badania pozwalające na:

- identyfikację krajów, na które globalny kryzys gospodarczy wpłynął najbardziej i najmniej negatywnie, a także krajów, które miały największe

¹⁰ Zobacz tabele 2.5., 2.6. i 5.2.

- i najmniejsze trudności w powrocie przynajmniej do przedkryzysowego poziomu rozwoju gospodarczego,
- określenie ram czasowych występowania kryzysów gospodarczych w poszczególnych krajach,
 - porównanie determinant szeroko rozumianej pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw w okresie przedkryzysowym, w trakcie jego trwania oraz po jego wystąpieniu.